

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА ЇХ РОЛІ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Чубарь О.Г.
Осташ С.В.

У статті здійснюється оцінка підходів до обґрунтування сутності комерційного банку та ролі банків в економічному зростанні й організації грошово-кредитних відносин. На основі вивчення наукових джерел в статті визначено сутність банку, його основні функції, а через вивчення взаємозв'язків банків із зовнішнім середовищем досліджено питання ролі комерційних банків у ринковій економіці, також проведено аналіз основних показників діяльності банків України за період 2005-10 місяців 2009 років.

Кількість бібліографічних посилань - 34, мова - українська.

Ключові слова: комерційні банки, фінансове посередництво, банківські продукти та послуги, банківські ресурси, кредитні операції.

ВСТУП

Особливості організації ринкової системи економічних відносин зумовлюють об'єктивну необхідність функціонування ряду посередницьких структур, інститутів фінансового ринку, провідне місце серед яких належить банкам, через які проходить рух основної частини грошових ресурсів у виробничій і невиробничій сферах господарського комплексу країни. Банки різних рівнів глибоко проникають у сферу виробництва і активно впливають на економічні та соціальні процеси в країні. Вони забезпечують акумуляцію тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, населення, держави і передають грошовий капітал на умовах поверненості із сфери нагромадження у сферу використання. Завдяки банкам діє механізм розподілу і переливу капіталу по сферах і галузях виробництва. Вони також сприяють мобілізації великих капіталів, необхідних для інвестицій, впровадження новацій, розширення і перебудови виробництва. Велика роль банків і в здійсненні грошово-кредитної політики держави, так як інструментарій цієї політики здійснюється через банки.

Всі ці обставини зумовлюють необхідність комплексного дослідження проблем функціонування та забезпечення сталого розвитку як усієї банківської системи, так і окремих банківських установ в умовах ринкового реформування економічних відносин. Проблема розподілу обмежених ресурсів банку та оптимального управління ними привертає увагу дослідників протягом багатьох десятиріч і, безперечно, буде залишатися актуальною, адже від її вирішення залежить кінцевий результат діяльності банку.

Серед наукових досліджень українських вчених, присвячених проблемам функціонування банку, визначення його суті та управління банківськими ресурсами, можна назвати дослідження авторів [1-5]. У зарубіжній економічній літературі питання організації й управління банківською справою в цілому піднімалися ще в XIX сторіччі. Так, перша узагальнююча банківська теорія з використанням математичних методів була розроблена і опублікована Ф. Еджвертом ще в 1888 році [6]. Узагальнення результатів як практичного досвіду, так і теорії управління банком, і зокрема банківськими активами, здійснювалося в ряді робіт, починаючи з 60-х років минулого сторіччя. Так, у 1967 році К. Коен і Ф. Хеммер запропонували підхід по оптимальному управлінню банківськими активами [7]. В 1975 році Б. Фішер запропонував підхід до аналізу управління коштами банку на ефективному ринку [8]. У 1979 році Е. Кейн і С. Бассер дослідили питання портфельної диверсифікації в комерційних банках [9], а в 1980 році С. Сілі розглянув повну банківську модель управління з аналізом встановлення ставки депозитів, уникнення ризику, врахування ринкових умов і цінності ресурсів [10]. У 1986 році Г. Жего провів аналіз управління банківськими активами і страхування депозитів [11], а Б. Стенхаус розробив модель поведінки банківського портфеля в умовах ендогенної невизначеності [12]. Цей перелік далеко не повний, але тим не менше значною мірою він дозволяє судити, наскільки актуальними були впродовж другої половини XX століття і залишаються питання дослідження методів управління банківськими активами та організації банківської діяльності.

Дослідженню проблем розвитку банківської діяльності в Україні в сучасних умовах присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Васюренко О., Вересюк А., Гончарук А., Дзюблюк О., Долішній М.І., Другов О., Заруба О., Іваницька О., Красюк І., Лютий І., Могільницька М., Савлук М., Смовженко Т. та багатьох інших.

Метою написання статті є систематизація теоретичних підходів до визначення сутності комерційних банків, оцінки місця та ролі банківської системи в ринкових умовах. Об'єктом дослідження є діяльність комерційних банків, пов'язана із залученням банківських ресурсів та здійсненням активних операцій, зокрема формуванням кредитного портфелю.

Стаття побудована на опрацюванні та аналізі наукових періодичних видань, монографій, підручників як

вітчизняних, так і зарубіжних авторів, нормативно-інструктивного матеріалу Національного банку України. Обробка інформації, викладеної у статті, базувалась на методах системного підходу, узагальнення, порівняння. У першому розділі статті систематизовано та викладено основні теоретичні підходи щодо визначення економічної сутності банку та його основних функцій як фінансового посередника. У другому розділі здійснено оцінку показників, які характеризують діяльність вітчизняних комерційних банків за останні роки та їх зростаючої ролі для стимулювання економічного розвитку.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ, ЇХ ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

Вважаємо за необхідне приділити увагу теоретичному обґрунтуванню сутності банків та їх місця і ролі в економічному зростанні й організації грошово-кредитних відносин. Ця необхідність зумовлена відсутністю на сьогоднішній день у вітчизняних і наукових зарубіжних економічних дослідженнях однозначного чіткого трактування поняття «банк». Значною мірою це пояснюється тим, що банк, як інститут ринкової економіки, є складним системним утворенням із різноманітними характеристиками, кожна з яких хоч і відображає окремі суттєві сторони його діяльності, але не може бути повною.

Найбільш загальним підходом до визначення економічної сутності банку є його характеристика як установи, що здійснює залучення тимчасово вільних коштів і розміщення їх на умовах повернення, платності, строковості і забезпеченості. Саме такий підхід лежить в основі теоретичних розробок А.М.Мороза, М.І.Савлука [13], [14], Д.Полфремана [15], А.Г.Загороднього, Г.Л.Вознюк, Т.С.Сможенко [16] та інших вчених. Такий підхід, на нашу думку, є не зовсім правильним, адже процес нагромадження грошових коштів (прийняття вкладів) і їх надання у тимчасове користування характерний для будь-якого кредиту, в тому числі й особистого, що виник зі становленням функції грошей як засобу платежу, тобто задовго до перетворення однієї із сторін кредитних відносин у власне банк.

Вивчення сутності банку повинно базуватися на трьох аспектах, кожен з яких призначений для вирішення специфічних завдань. По-перше, банком слід вважати установу, яка здійснює певний набір операцій, які характеризуються як банківські. Звичайно, в економічній літературі існують різноманітні підходи до визначення складу цих операцій, але, як правило, їх перелік визначається законодавством, яке регулює діяльність банків. Так, статтею 47 Закону України "Про банки і банківську діяльність" [17] передбачено, що виключно до банківських операцій, здійснювати які у сукупності дозволяється тільки юридичним особам, що мають банківську ліцензію, належать:

1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Тобто, згідно законодавства, саме сукупність усіх трьох зазначених операцій необхідно ідентифікувати як визначальну рису банку.

Другим аспектом вивчення сутності банку є розгляд його з позиції дослідження виконуваних ним функцій. Адже функції є безпосереднім проявом суті тієї чи іншої категорії. Причому, як зазначає О.В.Дзюблюк, "функції слід розуміти не просто як розширене трактування вже визначеної сутності, а як конкретну основу для її формулювання, тобто сукупність функцій і є сама категорія" [18, с.8].

У цьому випадку сутність банку слід розглядати через призму трьох основних його функцій в економіці: організація кредитного процесу, організація платіжного обороту та емісія грошей [18]. Крім виконання базових функцій, звичайно, банк пропонує клієнтам велику кількість інших фінансових послуг - здійснення різних видів довірчих операцій для підприємств і приватних осіб, пов'язаних з передачею майна в управління банку на договірній основі, придбання для клієнтів цінних паперів, управління нерухомістю, виконання гарантійних функцій по облігаційних випусках і т.д. Тобто якщо підходити до визначення функції як способу дії речі або елемента системи, спрямованого на досягнення певного ефекту, то в такому контексті всі перераховані операції і фінансові послуги можна назвати функціями банку. Однак наш підхід полягає у розгляді функцій як конкретних виявів сутності категорії, що формують певну цілісну картину її існування та в кінцевому підсумку відрізняють від всіх інших категорій. Тому консультаційні, трастові та подібні їм функції, які можуть виконувати й інші фінансові установи, відносити до характерних рис банківської діяльності недоцільно. Доцільним є виокремлення саме трьох зазначених вище функцій як основи для розуміння сутності банку.

Третій момент полягає у вивченні банку на основі дослідження взаємозв'язків із середовищем, в якому він функціонує. Адже банк у процесі своєї діяльності функціонує як відкрита система, успішність діяльності якої в оточуючому середовищі визначається ступенем її пристосованості, що відбивається у зв'язках системи і середовища. Цей ступінь пристосованості називається узгодженістю системи із середовищем [19, с.7]. На рис. 1 наведена структурованість зовнішнього середовища системи банків у ринковій економіці.

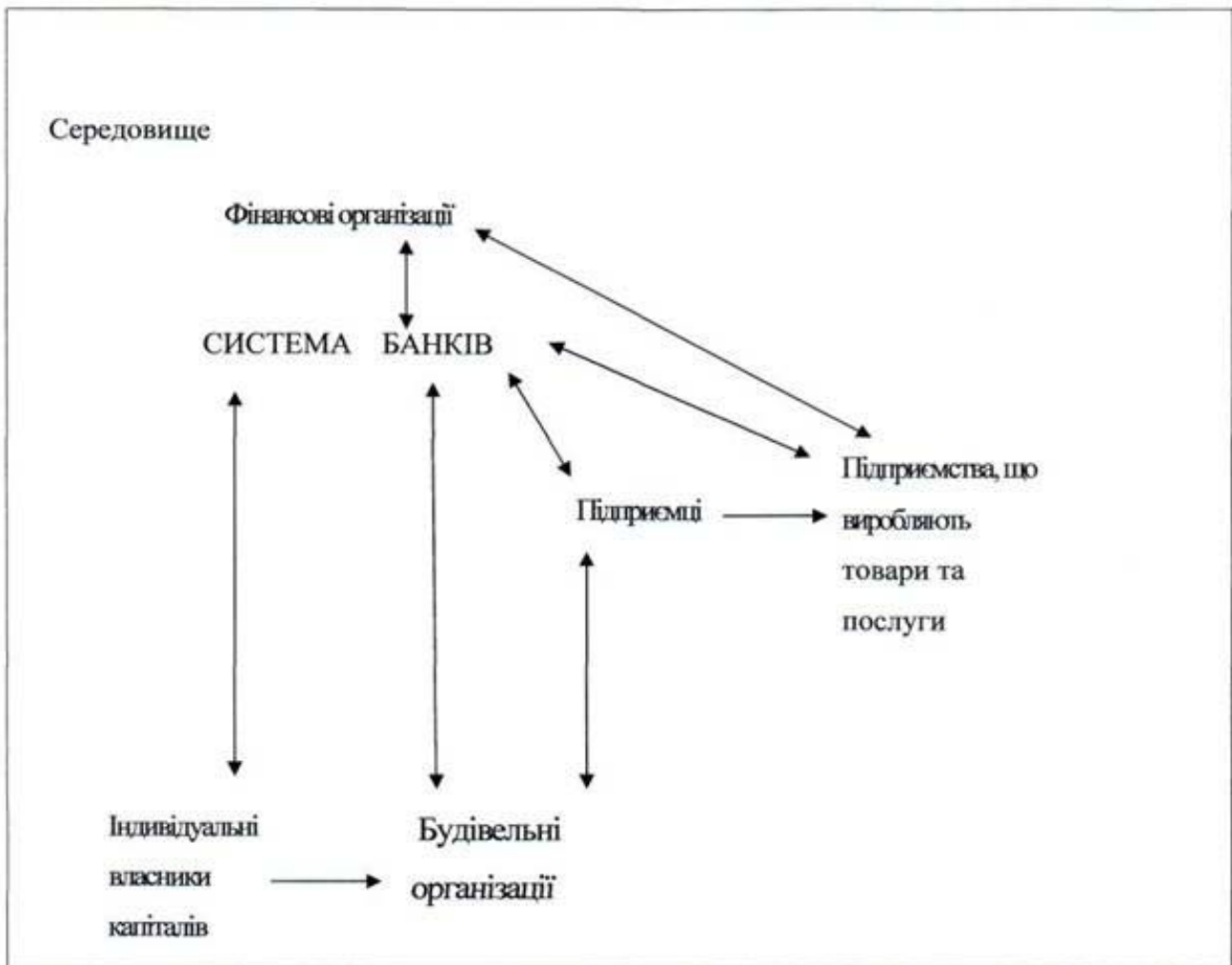

Рис.1 Система банків у зовнішньому середовищі

Стрілками на рис. 1 відображено рух грошей, фінансових інструментів та послуг між суб'єктами економічного середовища. Таким чином, описуючи і вивчаючи взаємозв'язки банків із зовнішнім середовищем, ми закономірно переходимо до дослідження питання місця і ролі комерційних банків у ринковій економіці.

Оскільки, як було зазначено вище, однією з основних функцій банків є організація кредитного процесу, то можна стверджувати, що основна роль банківської системи у ринкових умовах господарювання полягає в тому, щоб кошти вкладників розміщувати у вигляді кредитів в економіку й перерозподіляти ризики. Дійсно, в умовах, що склалися в економіці України на сучасному етапі, від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами значною мірою залежать перспективи виходу із кризи і подальшого зростання.

Слід відмітити, що тут мова йде тільки про кредитні ресурси, тобто ресурси, призначені для розміщення в кредитні операції. Аналіз даних комерційних банків України показує, що найбільша частина (від 70% до 81,5%) робочих активів станом на 01.01.09 р. припадає на кредитний портфель [22]. У зв'язку з цим дуже часто поняття «кредитні ресурси» ототожнюється з поняттям «банківські ресурси», що не одне і те ж. Поняття «банківські ресурси» охоплює кошти, які призначені не тільки для кредитування, але й для здійснення інших активних операцій банку, і включає всю сукупність ресурсів, які банк мобілізує на фінансовому ринку і які знаходяться у його розпорядженні у визначений момент часу. Таке тлумачення банківських ресурсів співзвучне з терміном «ресурсна база банку», визначення якого дає у своєму дослідженні Довгань Ж.М. [2, с.5]. Автор відносить до ресурсної бази чистий реальний залишок зобов'язань банку і його капіталу без урахування суми обов'язкових резервів по залучених коштах. Ми зробимо уточнення, що до суми ресурсів, які можуть бути розміщені на грошово-кредитному ринку, слід відносити суму коштів, яка залучена банком у процесі пасивних операцій за мінусом обов'язкових резервів по залучених коштах та ліквідних резервів. Тільки ця сума коштів може бути направлена на здійснення активних операцій з метою отримання прибутку.

Слід відмітити, що роль комерційних банків у розвинутій ринковій економіці не обмежується кредитуванням суб'єктів господарювання, їм належить важлива роль серед професійних учасників фінансового ринку, адже вони є основною організаційною формою фінансового посередництва. Залучаючи капітали, заощадження населення та інші вільні грошові кошти і надаючи їх у тимчасове користування іншим економічним агентам, які потребують додатковий капітал, банки таким чином виконують важливу макроекономічну функцію, забезпечуючи механізм міжгалузевого та міжрегіонального перерозподілу грошового капіталу.

Провідне місце банків на фінансовому ринку проявляється і в розмірі контрольованих ними активів, у кількості

продуктів та послуг для клієнтів та у впливі на процеси виробництва й перерозподілу. Фінансові посередники в процесі діяльності створюють нові вимоги і зобов'язання, які стають товаром на грошовому ринку. Так, приймаючи вклади клієнтів, комерційний банк створює нове зобов'язання - депозит, а видаючи позику — нову вимогу до позичальника. Цей процес створення нових зобов'язань та обміну їх на зобов'язання інших контрагентів складає основу, суть фінансового посередництва. Подібна трансформація винятково важлива в ринковій економіці. Вона дозволяє долати труднощі прямого контакту тих, хто заощаджує, зберігає кошти з тими, хто їх позичає. Ці труднощі виникають через неспівпадіння сум, які пропонуються і запитуються, їхніх строків, доходності і т.д. Акумулюючи грошові капітали з різних джерел, банки, як фінансові посередники, створюють загальний безликий "пул" грошових коштів і можуть задовольняти вимоги на кредит на різноманітних умовах [20].

Масштаби фінансового посередництва в сучасній ринковій економіці насправді величезні. В системі обліку і статистики грошових потоків господарство поділене на ряд секторів: домашні господарства, ділові фірми, державні установи, фінансові інститути, закордонний сектор [23, с.12].

Якщо порівняти пропозицію і використання грошового капіталу агентами кожного сектору на протязі певного періоду (року, кварталу), можна визначити позицію сектору в цілому як чистого кредитора або чистого позичальника. В країнах з розвинутою ринковою економікою сектор домашніх господарств, як правило, має надлишок грошових збережень і служить "постачальником" капіталу для інших секторів. Сектор ділових фірм в умовах нормальної економічної кон'юнктури відчуває дефіцит грошових коштів, оскільки капіталовкладення, що ними здійснюються, звичайно перевищують приплив поточних поступлень від операційної діяльності. Тому держава, як і діловий сектор, як правило, виступають чистими позичальниками на ринку позичкових капіталів. Закордонний сектор може мати як дефіцит, так і надлишок коштів у залежності від стану платіжного балансу країни по поточних операціях і сальдо руху капіталу між країнами.

За своїм функціональним призначенням комерційні банки відіграють ключову роль у формуванні пропозиції грошових ресурсів. Особливо важлива їх роль у переміщенні грошових заощаджень домашніх господарств у оборот підприємств. Це зумовлено тим, що ці заощадження у ринковій економіці, як правило, є найбільшим джерелом кредитів та інвестицій в економіку.

На жаль, в Україні говорити про заощадження як джерело інвестицій для розвитку реального сектору не доводиться. Недовіра до банківської системи змушує населення тримати значну частину заощаджень у формі, принципово відмінній від банківських депозитів.

2 ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 2005-10 МІСЯЦІВ 2009 РОКІВ

Розглядаючи роль банків у ринковій економіці, ми, перш за все, будемо виходити з позиції їх ролі у забезпеченні стійкого економічного зростання у країні, що досягається шляхом трансформації мобілізованих фінансових ресурсів у реальні кредити та інвестиції для економіки.

Слід відмітити, що останнім часом на різних рівнях досить поширеним стало твердження, що вплив вітчизняної банківської системи на розвиток економіки є неефективним. Деякі автори [25]-[28] вважають, що роль банківського кредиту у забезпеченні виробничого сектору необхідними ресурсами суттєво послабла внаслідок високої вартості кредиту та орієнтації банків на високодохідні операції.

Спробуємо об'єктивно оцінити вплив банків на розвиток економіки за ключовим інструментом - обсягами й динамікою кредитних вкладень в економіку. Ці дані представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 Основні макроекономічні показники і показники банківської системи України у 2005-10 місяців 2009 роках [29, с. 82,46,102]

Показники	2005	2006	2007	2008	10 міс 2009
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	441452	544153	720731	948056	640927
Темпи зростання до попереднього року, %	100	123,3	132,4	131,5	-
Обсяги кредитних вкладень, млн. грн.	143423	245230	426867	734022	722668
у т.ч. короткострокові	54823	86197	131505	222033	229764
Довгострокові	88600	159033	295362	511989	492904
Темпи зростання до попереднього року, %		170,98	174,07	171,95	
Відношення обсягів кредитних вкладень до ВВП, %	32,49	45,07	59,23	77,42	112,7
Депозитні зобов'язання(кошти на рахунках підприємств, організацій та населення у банках), млн. грн., в тому числі:	134754	185917	283875	359740	328604

до запитання	50634	62557	93404	107589	118480
Строкові	84120	123360	190471	252151	210124
Темпи зростання депозитів до попереднього року	100	137,97	152,69	126,72	-

Дані табл. 1. свідчать, що протягом аналізованого періоду (2005-10 міс. 2009 рр.) як абсолютна величина кредитних вкладень в економіку, так і їхня питома вага у ВВП щороку зростали досить високими темпами. Однак, хоча обсяги і темпи ВВП прямо пропорційно впливають на потреби у капіталі [30, с.418], на сучасному етапі в Україні ця залежність досить деформована. Про це свідчить розбіжність між динамікою обсягів кредитних вкладень в економіку та динамікою ВВП.

Якщо порівняти темпи зростання обсягів кредитів і обсягів депозитів, то видно, що темпи нарощення кредитів перевищують протягом досліджуваного періоду темпи залучення депозитів. Отже, не можна стверджувати, що роль банківської системи у кредитуванні реального сектора суттєво зменшилась.

Слід відмітити той факт, що у структурі кредитного портфелю банків переважають довгострокові кредити, які надаються підприємствам з найшвидшим і найповнішим поверненням вкладених коштів (торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, переробна промисловість, інвестиційні операції тощо).

Так, на кінець листопада 2009 року найбільше кредитів було надано підприємствам оптової і роздрібною торгівлі, а також обробної промисловості. Крім того, лідируючі позиції щодо обсягів отриманих кредитів серед суб'єктів господарювання в 2009 році займали підприємства переробної промисловості, транспортні організації та підприємства, що займаються операціями з нерухомістю, здаванням під найм та наданням послуг юридичним особам. За вказаний період найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банків займали довгострокові кредити в іноземній валюті [29].

Банки здійснювали короткострокове кредитування галузей зі швидким оборотом капіталу, зумовлено рядом причин [31]. По-перше, під час інфляції та за умов, коли більшість економічних суб'єктів працює збитково, банки з метою недопущення втрат перекладають ризики знецінення й втрати позичкового капіталу на позичальників, підвищуючи відсотки за кредит. Тому користуватися банківськими кредитами для поповнення оборотних коштів можуть

лише ті підприємства, у яких рівень рентабельності виробництва і прибуток достатні для своєчасного і повного повернення кредитів та сплати відсотків.

По-друге, банки надають кредити, виходячи з обсягу наявної ресурсної бази - суми власного капіталу і зобов'язань, які можуть бути використані для активних операцій.

Низький рівень капіталізації комерційних банків також не дає їм змоги суттєво нарощувати обсяги кредитування. Розв'язати проблему капіталізації банків адміністративними методами з боку НБУ досить складно, оскільки прибутковість банківського бізнесу знижується, і він стає менш привабливим для інвесторів. Хоча, за даними експертних оцінок серед видів економічної діяльності банківська сфера до початку кризи залишалась на провідних місцях з точки зору інвестиційної привабливості [32]. Тим не менше, її позиції погіршилися в кризові роки. Концепція, яка втілювалася на початку розбудови банківської системи в Україні, вже вичерпала себе. Для подальшого продуктивного розвитку цієї сфери потрібні нові підходи. Банківська система "вже відіграла свою роль як засіб оперативного обслуговування грошових потоків у формуванні ринкової економіки України. Нині її роль має бути іншою: вона повинна стати головним активним фактором розвитку, основним внутрішнім інвестором ринкової економіки" [32, с.37]. Тільки у такому ракурсі можна говорити про підвищення ефективності банківської системи, зростання прибутковості банківських операцій і за рахунок цього підвищення рівня капіталізації банків.

Однією з найгостріших проблем економічного розвитку України є необхідність поживлення базових галузей промисловості. Позитивне зростання макроекономічних показників, що спостерігались в останні роки (за винятком кризових другої половини 2008 і 2009 рр.), головним чином, зумовлено розвитком експортоорієнтованих галузей економіки і нарощуванням їх зовнішньоекономічного обороту. За цих умов першочерговою стає проблема залучення комерційних банків у систему стимулювання економічного зростання.

Сьогодні в Україні зроблено окремі кроки в напрямі активізації діяльності комерційних банків у інвестиційній сфері. До шляхів, що сприяють розширенню ресурсного забезпечення банків, належить зниження вимог НБУ до рівня обов'язкового резервування, а також їх диференціація залежно від термінів надання і виду валют. Однак обсяги збільшення ресурсів кредитування за рахунок зниження норм обов'язкового резервування недостатні порівняно з потребами економіки України для піднесення національно виробництва.

Нині комерційні банки пропонують кредити підприємствам малого та середнього бізнесу, а їх кредитування не відповідає тим завданням, які ставить перед собою НБУ, - забезпечити ресурсами базові галузі національної економіки. В економічній ситуації що склалась в Україні, яка характеризується низьким рівнем платоспроможного попиту, практично відсутністю реальних інноваційно-інвестиційних проєктів у виробників, а також заставного майна та інших видів забезпечення, адекватних вимогам комерційних банків, можливість впровадження механізму рефінансування діяльності комерційних банків з боку НБУ значно знижується. На рівні держави постає завдання залучення усіх потенційних учасників процесу інвестування, які забезпечив би кругообіг фінансових ресурсів і дав би поштовх до розвитку економіки України.

Сьогодні до числа підприємств, продукція яких користується потенційним попитом у споживачів, можна віднести автомобілебудування, житлове будівництво, електротехніку тощо. Саме придбання цих товарів вітчизняного виробника є підставою отримання кредиту в установі комерційно банку, тим самим забезпечується зворотній потік фінансових ресурсів. НБУ доцільно розробити Програму розвитку споживчого кредитування з метою придбання продукції вітчизняних виробників. Це можливо здійснювати шляхом використання розстрочки платежу чи надання продукції в лізинг.

Комерційні банки повинні сприяти запуску базових галузей промисловості та переходу економіки України від системної кризи у фазу економічного зростання. Для цього необхідно оцінити можливі потенційні «точки зростання» в розрізі галузей і регіонів. Оцінити можливі параметри ринків збуту та інше, і саме це має стан програмою розвитку економіки загальнодержавного значення.

В останні роки банківська система України розвивалася досить динамічно. Якщо розглядати динаміку в номінальному вираженні, то щорічний приріст основних показників розвитку банківського сектору (капітал, активи, кредити) в 2006-2008 роках становив 40-60%, а за окремими напрямками і більше (див. таблицю 2).

Так, за станом на 1 січня 2009 року обсяг активів банківської системи дорівнював 973 млрд. грн., зростання з початку 2008 року становило майже 76%. В основному воно відбулося за рахунок зростання обсягів кредитних операцій, частка яких сягає 82% від усіх активів. За 2008 рік зобов'язання банків збільшилися на 52.5% і на 01.01.2009 р. становили 806 млрд. грн. При цьому приріст коштів клієнтів банків дорівнював 66 млрд. грн., або 23%. Власний капітал банківської системи України збільшився на 71% і станом на 01.01.2009 р. становив 119 млрд. грн. Слід зазначити, що це зростання відбулося, в основному, за рахунок збільшення обсягу статутного капіталу на 43 млрд. грн. (на 92.1 %) [33, с.20].

Водночас несприятливий розвиток процесів як у світовій економіці, так і безпосередньо в Україні відобразився на довірі до банківської системи і фінансовій стійкості банків. Усе це зумовило погіршення стану банківської системи. Тому на сьогодні у вітчизняному банківському секторі є низка серйозних проблем, які знижують рівень фінансової стійкості банків.

1. В Україні спостерігається високий рівень вразливості банківського сектору, недовіра клієнтів до банківських установ, що підтверджує сьогоднішня ситуація на вітчизняному фінансовому ринку.

2. Зберігаються високі ризики кредитування, зумовлені неефективною структурою економіки, дефектами управління і низькою транспарентністю багатьох підприємств.

3. Збільшується кількість факторів, які визначають профіль ризиків. Основні серед них — висока залежність банківського сектору від фінансового стану підприємств – позичальників, збільшення обсягів кредитів приватному

сектору.

4. Зростають ризики, пов'язані з фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку, а також ризики, зумовлені розвитком іпотечного і споживчого кредитування.

Таблиця 2 Основні показники діяльності банків України за 2005-10 місяців 2009 рр.[33, с.21]

Показники	Роки					Темп зростання за 2008 р., %
	2005	2006	2007	2008	10 міс. 2009	
Кількість зареєстрованих банків	186	193	198	198	198	-
Загальні активи, млн. грн.	223024	353086	619004	973332	932428	157
Кредитний портфель, млн. грн.	156385	268688	485507	792384	722668	16
Питома вага кредитного портфеля в активах, %	70,1	76,1	78,4	81,5	77,6	-
Власний капітал банків, млн. грн.	25451	42566	69578	119263	102406	171
Адекватність власного капіталу, %	13,49	13,4	13,67	13,74	13,49	101
Зобов'язання банків, млн. грн.	188427	297613	529818	805823	729406	152
Депозити фізичних осіб, млн. грн.	72542	106078	163482	213219	210072	130
Питома вага депозитів фізичних осіб у банківських зобов'язаннях, %	38,5	35,6	30,9	26,5	28,8	-
Рентабельність активів	1,31	1,61	1,5	1,03	1,01	69
Рентабельність капіталу	10,39	13,52	12,67	8,51	8,32	67

5. Серйозні труднощі українських банків пов'язані також із поверненням значних зовнішніх запозичень, які активно залучались у попередні роки (станом на 01.01.2009 р. зовнішній борг банківських установ України становив 42 млн. доларів США).

6. Через кризові явища на європейських фінансових ринках та зниження кредитних рейтингів значної частини українських банків виникли складнощі із залученням іноземних інвестицій.

7. В умовах валютної дестабілізації і труднощів із рефінансуванням банківської боргової піраміди погіршилася також ситуація на ринку банківських послуг [33, с.22].

Одним із напрямів виходу з банківської кризи є реструктуризація наданих раніше кредитів, погашення яких не здійснюється, а банки повинні шукати джерела покриття збитків, які виникатимуть у процесі здійснення такої

реструктуризації.

Найважливішим завдання залишається зміцнення фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору в цілому за рахунок удосконалення систем управління ризиками внутрішнього контролю, розвитку корпоративного управління і транспарентності, а також необхідності стрес-тестування і розробки планів дій на випадок непередбачених ситуацій. Зокрема необхідно посилити увагу банківських наглядових органів до ефективного контролю за кредитним ризиком та ризиком ліквідності.

В цілому, заходи з підвищення стійкості фінансової системи, підтримки ліквідності, відновлення довіри до банківської системи стануть запорукою відновлення дії механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь фінансування інвестицій проєктів, проєктів із розширення та активізації виробництва, а також забезпечення процесів детінізації економіки.

Вищевикладені положення дають підстави стверджувати, що потенціал впливу банківської системи на розвиток економіки в Україні наявний. Частково він не задіяний через вплив загальноекономічних чинників об'єктивного характеру (надмірне кредитування НБУ бюджетних витрат, завищений рівень ставки рефінансування, нерозвиненість фінансового ринку, високі ризики кредитування виробничої сфери, низький рівень заощаджень населення, неналежне законодавче забезпечення інтересів кредиторів тощо), частково - через нерозв'язаність назрілих проблем банківської системи.

ВИСНОВКИ

Роблячи підсумки по проведеному дослідженню, а також, враховуючи результати аналізу інших дослідників, відмітимо, що на сучасному етапі одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграють комерційні банки, зокрема, кредитування як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форми власності та сфери господарювання. Не дивлячись на те, що поглиблення світової економічної та фінансової кризи, відповідно, і кризові явища в економічній системі України, практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, внаслідок чого різко скоротилась кількість надійних фірм-позичальників, кредитні операції залишаються головним видом банківських активів.

Ефективна організація процесу банківського кредитування, розробка дієвої та гнучкої системи управління кредитними операціями виступають основою фінансової стабільності і ринкової стійкості комерційних банків, а також сприяють розширенню обсягів кредитування, що сприятиме розвитку базових галузей промисловості та виробництву вітчизняних товарів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на поглиблення вивчення взаємозв'язків між діяльністю комерційних банків та станом національної економіки, впливу банківської системи на розширення масштабів інвестиційної діяльності, обсягів кредитування, відновлення довіри до фінансового сектору з боку підприємницьких структур та приватних осіб в умовах світової економічної кризи та виходу з неї.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач О.В. Управління ліквідністю банку в умовах реформування економіки: Автореф.дис...канд.екон.наук: 08.06.02 / Київський націон. торгов-економ. ун-т. - Київ, 2002. - 20 с.
2. Довгань Ж.М. Ресурси комерційного банку: формування та управління: Автореф.дис... канд.екон.наук: 08.04.0Г / Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка. -Київ, 2000. -19 с.
3. Распутна Л.В. Прогнозування попиту на кредитні ресурси комерційного банку та оптимізація їх розподілу: Дис... канд.екон.наук: 08.03.02 / Київс.нац.ун-т ім. Т.Шевченка. - Київ, 2000. - 157 с.
4. Васюренко О.В. Управление банковскими операциями: методология и практика: Дис... д-ра экон.наук: 08.04.01 / Харьковский гос.эконом.ун-т. - Х., 1998. - 489 с.
5. Шпиг Ф.И. Управление деятельностью коммерческого банка: Дис... канд.зкон.наук: 08.06.02 / Киевский гос.торг.-эконом.ун-т. - Киев, 1998. - 193 с.
6. Edgeworth Francis Y. Mathematical theory of Banking // Journal of Royal statistical society. – 1988. – March. - P.113-127.
7. Kalman C.J., Hammer F.S. Lianear Programming and optimal Bank Asset Management Decisions // Journal of Finance. – 1967. – May. - P.147-168.
8. Fischer B. Banks Funds Management in an Efficient Market // Journal of Financial Economics 2. – 1975. - P.323-339.
9. Kane Edward J., Stephen A. Buser. Portfolio Diversification at Commercial Banks // Journal of Finance. – 1979. – March. - P.19-34.
10. Sealey S.W. Deposit Kate-Seting, Risk Aversion, and the Theory of Depository Financial Intermediates // Journal of Finance. – 1980. – December. - P.1139-1154.
11. Szego Giorgio P. Bank Asset Management and Financial Insurance // Journal of Banking and Finance. – 1988. – June. P.295-307.
12. Stanhouse B. Commercial Bank Portfolio Behavior and Endogenous Uncertainty // Journal of Finance. – 1986. – December. - P.1103-1114.
13. Банківські операції: Підручник / А.М.Мороз, М.І.Савлук та ін.; За ред. д-ра экон. наук, проф. А.М.Мороза. - К.: КНЕУ, 2004. - 384 с.
14. Вступ до банківської справи / За ред. М.І.Савлука - К.: Лібра, 1998.

15. Полфреман Д., Форд Д. Основи банківського дела.- М: РШФРА-М, 1996. - 624 с.
16. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник / 3-є вид., випр.та доп. - К.: «Знання», КОО, 2000. - 587 с.
17. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради. - 2001.- №5-6. - С.30.
18. Дзюблюк О. Теоретичні аспекти визначення сутності банку і змісту банківської діяльності / О. Дзюблюк // Банківська справа. - 2001. - №6. - С.5-11.
19. Пономаренко О.І., Пономаренко В.О. Системні методи в економіці, менеджменті та бізнесі: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1995. - 240 с.
20. Сайт Асоціації українських банків// www.aub.com.ua
21. Грошово-кредитна та банківська статистика. // Бюлетень НБУ. – 2010. - №1. -С.-56-130
22. Структура активів банків України станом на 01.01.2009 р. // Вісник НБУ. – 2009. -№3.-С.9-12.
23. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. - М.: ИПЦ «ВАЗАР-Ферро», 1994.
24. Статистичний щорічник України за 2008 р. - К.: Українська енциклопедія, 2009. -400 с.
25. Дзюблюк О. Вплив рівня монетизації економіки України на кредитну діяльність комерційних банків в умовах перехідного періоду / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. - 2000. - №5.
26. Вовчак О.Д. Роль банків в економіці України / О.Д.Вовчак //Фінанси України. - 2008. - №10. - С.100-108.
27. Перзеке М.Б. Банківське кредитування як джерело фінансування інвестиційного процесу / М.Б.Перзеке // Фінанси України. - 2001. - №3. – С.138-139.
28. Яковенко Л. Роль банків в інвестиційному забезпеченні діяльності реального сектору / Л. Яковенко // Банківська справа. - 2007. - №1. - С.25-27.
29. Бюлетень Національного банку України / 2010. - №1. - 188 с.
30. Гроші та кредит: Підручник / М.І.Савлук, А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І.Савлука. - К.:КНЕУ, 2001.
31. Шелудько Н.М. Роль банківської системи у стимулюванні економічного зростання / Н.М.Шелудько // Фінанси України. - 2006. - №3. - С.120-128.
32. Головатюк В., Чечелюк О. Галузеві аспекти привабливості інвестиційного середовища / В.Головатюк, О.Чечелюк // Вісник НБУ. - 2007. - №4. - С.36-43.
33. Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи / Ж.Довгань // Вісник НБУ.- 2009. - №4. - С.20-26
34. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г.Карчева // Вісник НБУ. - 2009. - №11. - С.10-17.

Чубарь О.Г., к.е.н., доц. кафедри банківської справи ДВНЗ «УжНУ»
Остап С.В., ст. викладач кафедри банківської справи ДВНЗ «УжНУ»